

ВИХОВАННЯ ЕЛІТАРНО-ДІЄВОГО ПАТРІОТИЗМУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ «ЯФЕТОВОЇ СИЛИ» В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО)

Вікторія ПАЗДРІЙ

orcid.org/0009-0003-5366-6789

аспірантка НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: vikapazdrii@gmail.com

Анотація. Розкриваються переваги елітарно-дієвого патріотизму, який базується на концепції «Яфетової Сили» українства, викладеній у памфлеті засновника державницької школи української історіографії В. Липинського «Хам і Яфет». Обґрунтовуються доцільність і ефективність виховання такого патріотизму у студентської молоді. Подаються основні методи виховання елітарно-дієвого патріотизму у ЗВО.

Ключові слова: історія України, патріотичне виховання, елітарно-дієвий патріотизм, Яфетова Сила, яфетичність.

Постановка проблеми. Виховання патріотизму здобувачів вищої освіти у ЗВО України набуває особливого значення у зв'язку з гострою потребою у протистоянні українського народу російському агресору й подальшому повенному відродженні Вітчизни. Виникає непросте питання, як досягти того, аби сучасна українська молодь сприймала патріотизм не як щось стереотипне, пафосне, «книжне» й відірване від життя, назване багатьма дослідниками, зокрема В. Єрмолаєвою і Ю. Нікішенко, «шаровариною». Ця дефініція, як правило, ілюструє негативний, кітчевий, «у шароварах та вишиванці» ура-патріотизм, а також стиль репрезентації української культури й ідентичності за допомогою псевдонародного селянського та (або) козацького одягу, певних елементів побуту [6, с. 30].

Дієвий же патріотизм, який визначає поведінку особистості, не може спиратися лише на установку «ти повинен бути патріотом» – останній підхід призводить швидше до поверхневої демонстрації

патріотичної поведінки, а не стійкого інтегрування її у власний культурний код. Відповідно необхідно звернути увагу на виховання у студентів ЗВО того патріотизму, який мотивує до конкретних дій на благо Вітчизни й суспільства як невід'ємну частину реалізації власного «Я».

Мета дослідження – схарактеризувати особливості елітарно-дієвого патріотизму на основі історіософського бачення В. Липинського і визначити його ефективність у патріотичному вихованні студентів ЗВО. Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

1) проаналізувати сутність елітарно-дієвого («яфетичного») патріотизму на основі концепції «Яфетової Сили» В. Липинського, його теоретичне підґрунтя та специфічні особливості;

2) розглянути основні переваги елітарно-дієвого патріотизму для сучасного студента ЗВО;

3) запропонувати методи формування елітарно-дієвого патріотизму у студентів закладів вищої освіти.

Концепція елітарно-дієвого, «яфетичного», патріотизму здатна модернізувати й поглибити сучасні підходи до патріотичного виховання у вищій школі, відкрити нові напрямки досліджень шляхів і способів саморозвитку й самореалізації молоді завдяки патріотичному світогляду і патріотичній діяльності. Це сприятиме формуванню громадянської й особистісної відповідальності студентства за майбутнє власної держави, інтеграції молоді в суспільство шляхом ведення суспільно корисної діяльності, самореалізації через власне патріотичне світобачення. Тому дослідження засад і особливостей елітарно-дієвого патріотизму є актуальним у контексті міждисциплінарних українознавчих досліджень.

Огляд досліджень і публікацій. Засади патріотичного виховання української молоді активно досліджуються й обговорюються вітчизняними українознавцями, істориками, філософами, педагогами, психологами, соціологами, культурологами. Зокрема, І. Вановська [5] зосередила дослідницьку увагу на перспективах формування патріотичного світогляду майбутніх професіоналів у вищій школі з урахуванням тенденцій розвитку українського суспільства. І. Краснодемська [7] проаналізувала особливості національно-патріотичного виховання молодого покоління української діаспори в країнах Європи, на яке впливає соціалізація молоді в іншомовному й іншокультурному середовищі. Л. Отрошко [11] дослідила потенціал українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання в умовах російсько-української війни. Т. Бевз і О. Газізова [3] запропонували рекомендації для МОН України щодо реформування системи

національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Н. Бондаренко і С. Косянчук [4] студіювали форми, методи і засоби формування національно свідомого громадянина-патріота на уроках предметів гуманітарного і природничо-математичного спрямування.

У західній гуманітаристиці тема формування патріотичного світогляду у вищій школі розглядається насамперед у контексті становлення особистісної ідентичності й уявлення про національну винятковість (як-от у праці С. Ліпсета «Американська винятковість: двосічний меч» («American Exceptionalism: A Double-Edged Sword» (1996)) [1]. На думку С. Ліпсета, виховання патріотизму студентства має бути спрямоване передусім на лояльність до американської демократії й демократичних інститутів зокрема.

Грецький дослідник М. Зембілас [2] розглядає моральні, політичні та педагогічні суперечності, що виникають через переплетення патріотизму та прав людини, а також можливі реакції на ці суперечності в контексті критичної освіти. Науковець відносить патріотичне виховання до «емоційної освіти» (у т. ч. у вищій школі), що зумовлює проблему в науковій розробці особливої «критичної педагогіки емоцій».

Хоча багато аспектів формування патріотизму у вищій школі описані й розкриті, досі бракує наукових праць, які б інтегрували напрацювання провідних українських історичних шкіл у патріотичне виховання. Концепція «Яфетової Сили» В. Липинського може бути прикладом оригінального бачення патріотизму як особистісно-розвивальної й суспільно-конструювальної сили, чого бракує багатьом пострадянським

дослідженням, які розглядають його як суто ідеологічне явище.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що героїчне протистояння українців російському агресору сприяло зростанню національної свідомості та зміцненню патріотичних настроїв у суспільстві, виховання патріотизму у вищій школі досі лишається складним завданням для педагогів. На сьогодні, підкреслюють Т. Бевз і О. Газізова, концепція/стратегія національно-патріотичного виховання молодих українців досі не оформлена законодавчо. В основу такої концепції, на думку дослідниць, мають бути покладені історичні уроки й питання утвердження національної ідентичності в контексті сучасних викликів і загроз національній безпеці, необхідності нових підходів до виховання молоді [3, с. 115]. Також вагомим є питання, яким уявляють сучасний український патріотизм експерти й законодавці, що саме має лежати в його світоглядній основі.

Як слушно зауважила І. Вановська, «сьогодні в молодіжному середовищі пошана до минулого нерідко межує з елементарною непоінформованістю або цинічним до нього ставленням» [5, с. 23], що спричинено формальним підходом до формування патріотичного світогляду у школі, закладах професійно-технічної й фахової передвищої освіти та навіть університетах і академіях. Оновлене розуміння патріотизму, на відміну від комуністичного, ідейно забарвленого, «партійно-класового» розуміння любові до Вітчизни, має об'єктивно відображати й інтегрувати нові тенденції сучасної соціокультурної реальності. Новий вітчизняний патріотизм не має зводитися до абстрактного «любить Україну». Він завжди спрямований на консолідацію й

конструктивний розвиток суспільства, свідому мінімізацію негативних явищ сьогодення зусиллями патріотично налаштованих людей.

Глибока внутрішня мотивація дієвого патріота базується не лише на почутті обов'язку, а й на розумінні суб'єктивної привабливості вибору бути свідомо патріотичним, первинних і вторинних вигодах зазначеного вибору. Йдеться про свідоме інтегрування себе в культурну традицію етносу й нації, яка визначається К. Настоящою як «трансчасовий, багатолінійний, гнучкий, креативний процес, обумовлюючий змістовну цілісність культури (культурної системи, культурного організму) в динаміці постійного самовідтворення комплексу власних адаптивно-захисних функцій» [10, с. 55]. Ця інтеграція, на відміну від описаної вище «шароварної», базується саме на глибинних патріотичних цінностях, світогляді, якому близькі українська культура, мова, історія, інші унікальні риси етносу.

Однією з концепцій українського патріотизму, мотивуючою для сучасних молодих українців, зокрема студентів закладів вищої освіти, може бути алегорична «Яфетова Сила», зображена у відомому памфлеті В. Липинського «Хам і Яфет: з приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р.», написаному у 1928 р. у м. Грац (Австрія), для історіософської оцінки краху української державності у революційних подіях 1917–1921 рр. Український патріотизм подається у цьому політично-історіософському творі, переслідуваному багато років радянською цензурою, у незвичному ракурсі: не як відданість селянській хаті та ідеалізованій козащині, а як привілей європейського аристократа, яким за правом

народження, наявності «яфетичності», наділений кожний українець. Йдеться не про «благородне» походження за родоводом, а про певну елітарність і аристократичність духу представника «яфетичної» нації, який разом із цим усвідомлює достоїнство та гідність представників інших націй.

«Яфетова Сила» В. Липинського є типовим прикладом історичного архетипу-явища. Ми визначаємо історичний архетип (на основі класичної юнгіанської дефініції) як узагальнений тип національно значущої постаті, історико-політичного явища або модель колективної поведінки, яка типова й повторювана для однієї й тієї ж етнічної спільноти у схожих історичних, соціальних, політичних, культурних умовах на різних етапах її розвитку. «Яфетова Сила» як архетипове історичне явище характеризується:

- народотворчою «опорою Законної, Маєстатичної і Загальної – Державної Української Влади» [9, с. 25];
- підґрунтям національної духовної традиції;
- «...прометейському гоні вірного сина, палаючого любов'ю до батька, до братів, до своєї громади...» [9, с. 4]. Прометей не випадково згадується як приклад дієвого патріота людства, який робить вибір на користь прогресу і свідомо протистоїть соціальній несправедливості;
- керуванням образом «укоханого минушини для творення будучини» [9, с. 6]; вшановуванням ідеалу історичного лідера, підтримкою гідних авторитетів «во ім'я добра землі-території і цілого громадянства» [9, с. 8] тощо.

Притому, що В. Липинський подекуди критикував українську

державотворчість, він постійно наголошував на елітарності українства, яка спонукала його самого змінити власну національну ідентичність із польської на українську. Сьогодні ж є підстави говорити про різні еліти – культурну, наукову, військову тощо, адже в сучасному суспільстві статус еліти не закріплюється за її нащадками законодавчо та не має єдиного усталеного трактування [12].

Героїчна боротьба українців проти рашистів дає підстави творити повноцінний національний наратив про те, що Україна є країною-героем, який боронить Європу від нацизму нової генерації. Подвиги українців заради всього цивілізованого світу свідчать про елітарність цілої нації, яка докладает зусиль до цього протистояння, а отже, кожен свідомий українець своєю стійкістю у війні (хоча б на рівні її перенесення силами власної психіки) заслужив право вважати себе елітним європейцем. Стійко переносячи звірства росіян разом зі своїм народом, він здатен до формування власного особливого, елітарного, патріотизму, який має всі шанси бути дієвим.

У трактуванні В. Липинського патріотизм – це «молодече бажання дістати для своїх хоч трохи вогню з неба» [9, с. 4], тобто він являє собою не лише, за його ж виразом, «замилування укоханою минувиною», а й передусім динаміку дії, мотивованість на особистісні досягнення заради загального блага. Це патріотизм історично свідомої молоді, а не «дідовський» за світоглядом. Особистість патріота не є тут частиною «народної маси» або якогось абстрактного «духу комунізму», як у радянській і пострадянській свідомості. Традиційна легенда у В. Липинського розглядається передусім як персональне «сильне

хотіння», а не як «чад неправди, яким труси опьянюють себе, йдучи в бій за те, чого не хочуть» [9, с. 6]. Принципово, що державницький патріотизм є досить реалістичним, йому не притаманна романтична ідеалізація історичних подій чи героїв, оскільки ці події та герої заслуговують високої оцінки і без романтизації.

У листі до багатолітнього керівника Союзу українських організацій Австралії Богдана Шемета від 12 грудня 1925 р. В. Липинський викладає власне розуміння патріотизму так: «Бути патріотом – це значить бажати всіма силами своєї душі створення людського, державного і політичного співжиття людей, що житимуть на Українській землі, а не мріяти про втоплення в Дніпрі більшості своїх же власних земляків. Бути патріотом – це значить шукати задоволення не в тім, «щоб бути українцем», а в тім, щоб було честю носити ім'я українця. Бути патріотом – це значить перш за все вимагати гарних і добрих учинків від себе, як від українця, а не перш за все ненавидіти інших тому, що вони «не українці». Врешті, бути патріотом, це значить, будучи українцем, виховувати в собі перш за все громадські, політичні, державнотворчі прикмети: віру в Бога й послух його законам, тобто духовні вартості; далі вірність, твердість, сильновольність, дисципліну, пошану для своєї традиційної влади (монархізм), загалом кажучи, лицарськість – тобто політичні вартості» [8]. Патріотизм, на думку В. Липинського, є державотворчим і територіальним різновидом націоналізму, на відміну від державоруйнуючого, екстериторіального й віроповідного націоналізму – шовінізму.

Проаналізувавши наведену вище позицію засновника державницької школи

історіографії, можна умовно назвати запропонований ним патріотизм не лише елітарно-дієвим, а й особистісно-розвивальним. Таке бачення світогляду патріота може бути привабливим для української молоді, яка насторожено ставиться до патріотичних рухів через ототожнення їх з агресивним націоналізмом. Патріотизм у трактуванні Липинського може бути ближчим сучасним свідомим студентам закладів вищої освіти, аніж «шароварний» і «шовіністичний», тим, що він цілком відповідає світобаченню члена інформаційного суспільства, його прагматизму, свідомій індивідуалізації, бажанню жити у віртуальному світі (у який цілком може бути інтегрована осучаснена європейська модель патріотизму), прагненню до особистісного самоствердження у першу чергу тощо. Працюючи над вихованням типу патріотизму, який ми називаємо елітарно-дієвим, викладачі закладів вищої освіти мають доносити до студентства його переваги зрозумілою для молоді мовою.

Провідними методами виховання елітарно-дієвого патріотизму у сучасній вищій школі можуть бути:

- організація та спонукання до участі у патріотичних проєктах у межах університету, а також регіональних і загальнодержавних ініціативах;
- мотивування до посиленої допомоги українській армії у війні з російським загарбником: особистої участі в захисті Вітчизни, матеріальної, волонтерської, організаційної підтримки тощо;
- залучення до волонтерської активності для усвідомлення того, що Україна, яку любить патріот, не є чимось абстрактним: це передусім люди й суспільство навколо патріота;

- закладення основ економічного патріотизму й економічної відповідальності перед своїм народом і державою;

- проведення змістовних і цікавих виховних заходів для інтегрування в українську культурну традицію з акцентом на здобутках сучасної літератури, кінематографу, музичного мистецтва з елементами інтермедіальності й інтертекстуальності тощо.

Висновки. Виховання елітарно-дієвого патріотизму тісно пов'язане з гуманістичним, моральним, культурним, естетичним вихованням особистості у ЗВО. Свідомий вибір такого патріотизму стає закономірним у процесі самореалізації особистості як громадянина сучасної України та носія української культурної традиції. На сьогодні становлення патріотичного світогляду молоді є складним завданням для педагогів вищої школи, оскільки протягом багатьох років патріотизм студентства формувався за пострадянською ідеологічною і формальною моделлю, нерідко «шароварною». Це спричиняло відірваність патріотичного виховання від актуальних пріоритетів життя молоді, через що не завжди вдавалося досягати високого рівня громадянської свідомості студентства, його активної включеності в суспільне життя.

Натомість елітарно-дієвий патріотизм, який базується на розкритій В. Липинським у концепції «Яфетової Сили» європейськості українців, починається зі свідомої ідентифікації себе як представника талановитої й ресурсної нації, яка має багате минуле, героїчне теперішнє і перспективне майбутнє. Він мотивує молодь до суттєвого внеску в розбудову суспільства й держави як запоруку особистісного успіху та реалізації власних

ідентичностей як громадянина, патріота, українця. А отже, такий тип патріотизму може бути визнаний ефективним і перспективним для повоєнного відновлення України після перемоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lipset, S. M. *American Exceptionalism: A Double-edged Sword*. New York, 1996. 252 p.
2. Zembylas, M. The Teaching of Patriotism and Human Rights: An Uneasy Entanglement and the Contribution of Critical Pedagogy. *Educational Philosophy and Theory*. 2014. Vol. 46. Is. 10. P. 1143–1159.
3. Бевз, Т., Газізова, О. Рекомендації для МОН України щодо реформування системи національно-патріотичного виховання учнівської молоді. *Українознавство*. 2025. № 1 (94). С. 114–124.
4. Бондаренко, Н., Косянчук, С. *Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації* (для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків). Київ, 2022. 64 с.
5. Вановська, І. Актуальні питання щодо патріотичного виховання у вищій школі – погляд у майбутнє. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*. 2018. Вип. 2. С. 19–25.
6. Єрмолаєва, В. С., Нікішенко, Ю. І. Явище «шароварщини»: пошук дефініції. *Магістеріум*. 2017. № 68. Культурологія. С. 27–31.
7. Краснодемська, І. Національно-патріотичне виховання української молоді в європейських країнах в умовах сьогодення. *Українознавство*. 2024. № 2(91). С. 224–241.
8. Липинський, В. Націоналізм, патріотизм і шовінізм (лист до Б. Шемета, писаний у Райхенау, Австрія, 12 грудня 1925 р.). URL: [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1925\(12\)12.Lypynskii.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1925(12)12.Lypynskii.php)
9. Липинський, В. *Хам і Яфет: з приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р.* Львів, 1928. 30 с.

10. Настояща, К. В. Ідеологія націоналізму – міцний фундамент державотворення чи захисна реакція етнічного організму? *Грані*. 2016. № 5. С. 53–60.

11. Отрошко, Л. Українознавство у впровадженні національно-патріотичного виховання в умовах російсько-української війни. *Українознавство*. 2024. № 3 (92). С. 207–221.

12. Томазов, В. Українська аристократія: від Київської Русі до Гетьманщини. *Репозиторій Національної академії наук України*. 2018, 3 жовтня. URL: <https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/News/Pages/View.aspx?MessageID=4293>

REFERENCES

1. Lipset, S. (1996). *American Exceptionalism: A Double-edged Sword*. New York, 252 p. [in Eng.]

2. Zembylas, M. (2014). The Teaching of Patriotism and Human Rights: An Uneasy Entanglement and the Contribution of Critical Pedagogy. *Educational Philosophy and Theory*, 46, 10, pp. 1143–1159 [in Eng.]

3. Bevz, T., Hazizova, O. (2025). Recommendations for the Ministry of Education and Science of Ukraine on Reforming the System of National-Patriotic Education of Students. *Ukrainian Studies*, No. 1 (94), pp. 114–124, [in Ukr.]

4. Bondarenko, N., & Kosianchiuk, S. (2022). National and Patriotic Education in the Context of Modern Challenges: Methodological Recommendations (for Teachers, Methodologists, Authors of Programmes and Textbooks, Researchers, Lecturers, Students of Vocational and Higher Education Institutions,

Managers, Politicians). Kyiv, 64 p. [in Ukr.]

5. Vanovska, I. (2018). Topical Issues of Patriotic Education in Higher Education - a Look into the Future. *Modern trends in the Development of Education and Science: Problems and Prospects*. 2, pp. 19–25 [in Ukr.]

6. Yermolaeva, V., Nikishenko, Y. (2017). The Phenomenon of "Sharovarshchyna": the Search for a Definition. *Magisterium. Culturology*, 68, pp. 27–31 [in Ukr.]

7. Krasnodemska, I. (2024). National and Patriotic Education of Ukrainian Youth in European Countries in the Context of the Present. *Ukrainian Studies*, 2(91), pp. 224–241. [in Ukr.]

8. Lypynskii, V. (1925). *Nationalism, Patriotism and Chauvinism (letter to B. Shemet, Written in Reichenau, Austria, December 12, 1925)* [online] Available at [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1925\(12\)12.Lypynskii.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1925(12)12.Lypynskii.php) [in Ukr.]

9. Lypynskii V. (1928). Ham and Japhet. On the Occasion of the Tenth Anniversary of April 16/29, 1918. Lviv. [in Ukr.]

10. Nastoishcha, K. (2016). The Ideology of Nationalism — a Solid Foundation of State Formation or a Protective Reaction of an Ethnic Organism? *Hrani*, 5, pp. 53–60. [in Ukr.]

11. Otroshko, L. (2024). Ukrainian Studies in the Implementation of National-Patriotic Education in the Conditions of the Russian-Ukrainian War. *Ukrainian Studies*, 3(92), 207–221, [in Ukr.]

12. Tomazov, V. (2018). October 3. *Ukrainian Aristocracy: from Kyivan Rus to the Hetmanate. Repository of the National Academy of Sciences of Ukraine* [online] Available at <https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/News/Pages/View.aspx?MessageID=4293> [in Ukr.]

Summary

FORMING ELITIST AND EFFECTIVE PATRIOTISM IN HIGHER EDUCATION (BASED ON THE CONCEPT OF «JAPHETH'S POWER» BY VIACHESLAV LIPINSKII)

Viktoriia PAZDRII

orcid.org/0009-0003-5366-6789

postgraduate student of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv

email: vikapazdrii@gmail.com

The relevance of the research. Elitist and effective patriotism, based on the Europeanism of Ukrainians revealed by V. Lypynskii in his concept of “Japheth's Power”, begins with the conscious identification of oneself as a representative of a talented and resourceful nation with a rich past, heroic present and promising future. The founder of the statehood school of Ukrainian historiography offered an innovative vision of patriotism for his time, based on the dynamics of action, motivation for personal achievement for the common good. The concept of elitist, effective, “Japhethian” patriotism significantly modernise and deepen current approaches to patriotic education in higher education, open new areas of research into ways and means of self-development and self-realisation of young people through a patriotic worldview and patriotic activities. This will contribute to the formation of civic and personal responsibility of students for the future of their own state, integration of young people into society through socially useful activities through their own patriotic worldview

The purpose of the study is to characterise the peculiarities of elitist effective patriotism on the basis of V. Lypynskii's historiosophical vision and to determine its effectiveness in the patriotic education of university students.

Conclusions. The education of elitist and effective patriotism is closely related to the humanistic, moral, cultural, aesthetic education of the individual in higher education institutions. The conscious choice of such patriotism becomes natural in the process of self-realisation of the individual as a citizen of modern Ukraine and a carrier of the Ukrainian cultural tradition. Today, the formation of a patriotic outlook of young people is a difficult task for teachers of higher school, as for many years the patriotism of students has been formed according to the post-Soviet, ideological and formal model, often “trouser-like”. This caused patriotic education to be disconnected from the actual priorities of young people's lives, which is why it was not always possible to achieve a high level of civic consciousness among students and their active involvement in public life. Instead, elitist and effective patriotism, which is based on the European nature of Ukrainians revealed by V. Lypynskii in his concept of «Japheth's Strength», begins with a conscious identification of oneself as a representative of a talented and resourceful nation with a rich past, heroic present and promising future. It motivates young people to make a significant contribution to the development of society and the state as a guarantee of personal success and the realisation of their own identities as citizens, patriots, and Ukrainians. Therefore, this type of patriotism can be recognised as effective and promising for Ukraine's post-war recovery after the victory.

Keywords: history of Ukraine, patriotic education, elitist and effective patriotism, Japheth's Strength, Japhethianism.